

Вареник Є.О., Омельченко О.М.

Український НДІ вибухозахищеного і рудникового електроустаткування, м. Донецьк

Шкрабець Ф.П., Ковальов О.І.

Національний гірничий університет, м. Дніпропетровськ

Вступ. В процесі експлуатації систем електропостачання з ряду причин і в першу чергу з метою прогнозування рівня електробезпеки і надійності електричних мереж і установок необхідно знати стан їх ізоляції. Для отримання більш достовірної інформації про стан ізоляції фаз мережі відносно землі необхідно проводити вимірювання під робочою напругою.

Мета роботи. Теоретичне обґрунтування непрямого способу визначення параметрів ізоляції відносно землі електричної мережі без зняття робочої напруги.

Матеріали и результати досліджень.

Визначення рівня повної провідності ізоляції та її складових (активної і ємності провідностей ізоляції) в трифазній електричній мережі з ізольованою нейтраллю напругою вище 1000 В пропонується здійснювати способом, який заснований на штучному отриманні величини напруги нульової послідовності шляхом включення додаткової активної провідності в одну з фаз електроустановки (рис. 1).

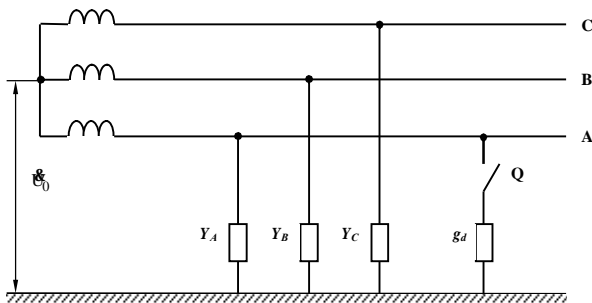

Рисунок 1 - Схема заміщення мережі для пояснення способу визначення параметрів ізоляції

В основу вказаного способу є встановлений відомі [1,2] співвідношення величини напруги нульової послідовності і величини напруги фази відносно землі через провідності ізоляції:

$$U_0 = U_\phi \frac{Y_A + a^2 Y_B + a Y_C}{Y_A + Y_B + Y_C + Y_N}, \quad (1)$$

де U_ϕ - напруга фази відносно землі, яка відповідає нормальному симетричному режиму роботи мережі; U_0 - напруга нульової послідовності (зсуви нейтралі); Y_A, Y_B, Y_C - повні провідності ізоляції фаз відносно землі; Y_N - повна провідність ізоляції між

нейтраллю і землею; $a = \left(-\frac{1}{2} + j\frac{\sqrt{3}}{2}\right)$ - операторний множник.

Трифазну електричну мережу, де визначаються параметри ізоляції фаз мережі відносно землі, приймаємо симетричної; при цьому значення напруги нульової послідовності рівно нулю, а значення напруг фаз мережі відносно землі рівні між собою:

$$U_A = U_B = U_C = U_\phi.$$

Тоді

$$Y_A = Y_B = Y_C = Y = g + j\omega C,$$

де Y, g, C - відповідно повна, активна і ємність провідності ізоляції фаз мережі відносно землі.

Для визначення параметрів ізоляції за запропонованим способом в одну з фаз (наприклад фазу "А"), електроустановки вводимо додаткову активну провідність g_d тоді

$$Y'_A = g + g_d + j\omega C. \quad (2)$$

Підставивши значення провідностей з рівняння (2) в рівняння (1), після перетворення отримаємо

$$U_0 = U_\phi \cdot \left(\frac{g_d}{3Y + g_d}\right) = U_\phi \cdot \left(\frac{g_d}{G + jB + g_d}\right) \quad (3)$$

де $G = 3g, B = 3\omega C$ - відповідно повна, активна і ємність провідності всієї електрично зв'язаної мережі відносно землі.

Оскільки формула для напруги нульової послідовності представлена в комплексній формі, то розкладемо її на активну і реактивну складові, для чого чисельник і знаменник рівняння (3) помножимо на $G + g_d - jB$.

Тоді рівняння (3) прийме вигляд:

$$U_0 = U_\phi \left[\frac{g_d(G + g_d)}{(G + g_d)^2 + B^2} - j \frac{g_d B}{(G + g_d)^2 + B^2} \right]. \quad (4)$$

Позначимо першу складову формули (4) через

$$U_{0a} = U_0 \cos \alpha = \frac{U_\phi g_d (G + g_d)}{(G + g_d)^2 + B^2}, \quad (5)$$

де U_{0a} - активна складова напруги нульової послідовності.

Другу складову формули (4) позначимо:

$$U_{0p} = U_0 \sin \alpha = \frac{U_\phi g_d B}{(G + g_d)^2 + B^2}, \quad (6)$$

де U_{0p} - реактивна (ємність) складова напруги нульової послідовності; α - кут між вектором напруги фази (до якої підключається додаткова провідність) відносно землі і вектором напруги нульової послідовності, який в загальному випадку може бути визначений по теоремі косинуса по змірних значеннях модулів напруг U_ϕ , $U_{\phi 0}$, U_0 (рис.2)

$$\cos \alpha = \frac{U_\phi^2 + U_0^2 - U_{\phi 0}^2}{2U_\phi U_0}, \quad (7)$$

де $U_{\phi 0}$ - напруга фази електричної мережі відносно землі після підключення додаткової активної провідності між цією фазою і землею.

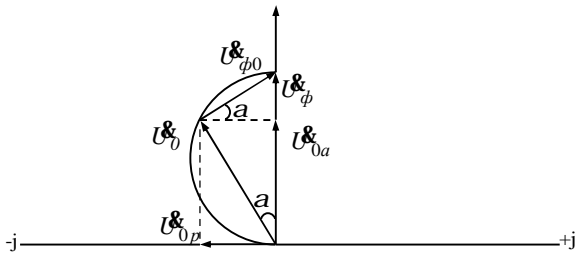

Рисунок 2 - Положення векторів напруг U_ϕ , $U_{\phi 0}$, U_0 при підключенні додаткової провідності

Діюче значення напруги нульової послідовності при підключенні до однієї з фаз додаткової провідності рівно:

$$U_0 = \sqrt{U_{0a}^2 + U_{0p}^2} = \frac{U_\phi g_d}{\sqrt{(G + g_d)^2 + B^2}}. \quad (8)$$

Вирішуючи спільно рівняння (6) і (7), і беручи до уваги, що для реальних параметрів розподільних мереж гірничо-збагачувальних комплексів напругою 6-35 кВ при повністю ізольованій нейтралі, вектори напруг утворюють прямокутний трикутник, а також враховуючи (відповідно до рис. 2) співвідношення

$$U_0 = U_\phi \cos \alpha; U_{\phi 0} = U_\phi \sin \alpha;$$

$$U_{\phi 0a} = U_{\phi 0} \sin \alpha; U_\phi = U_{0a} + U_{\phi 0a}.$$

визначаємо:

- активну провідність ізоляції всієї електрично зв'язаної мережі відносно землі:

$$G = \frac{U_\phi^2 + \sqrt{U_\phi^4 - 4U_0^2 U_{\phi 0}^2}}{2U_0^2} g_d - g_d; \quad (9)$$

- активну провідність ізоляції однієї фази електрично зв'язаної мережі відносно землі:

$$g = \frac{U_\phi^2 + \sqrt{U_\phi^4 - 4U_0^2 U_{\phi 0}^2}}{6U_0^2} g_d - \frac{1}{3} g_d; \quad (10)$$

- провідність ємності ізоляції всієї електрично зв'язаної мережі відносно землі:

$$B = \frac{U_{\phi 0}}{U_0} \cdot g_d. \quad (11)$$

- провідність ємності ізоляції однієї фази електрично зв'язаної мережі відносно землі:

$$b = \frac{1}{3} \cdot \frac{U_{\phi 0}}{U_0} \cdot g_d. \quad (12)$$

Для реальних параметрів розподільних мереж і рекомендованих значень додаткової провідності, що підключається, значенням підкорінного виразу у формулах (9) і (10) можна нехтувати, тоді отримаємо спрощені, але придатні для інженерних розрахунків, вирази для відповідних активних провідностей ізоляції:

$$G = \frac{U_\phi^2}{2U_0^2} \cdot g_d - g_d; \quad (13)$$

$$g = \frac{U_\phi^2}{6U_0^2} \cdot g_d - \frac{1}{3} g_d. \quad (14)$$

По геометричній сумі активної і ємнісної провідностей визначаємо повну провідність ізоляції фаз електричної мережі відносно землі:

$$Y = \sqrt{g^2 + b^2}. \quad (15)$$

Використовуючи вирази (10) і (12) і провівши необхідні перетворення, отримаємо:

$$Y = g_d \cdot \frac{\sqrt{U_\phi^2 (U_\phi^2 - 2U_0^2)^2 + (2U_{\phi 0} U_0^2)^2}}{6U_0^2 U_\phi}. \quad (16)$$

Рівняння (9) - (12) встановлені в основу фазочутливого способу визначення параметрів ізоляції щодо землі електричної мережі напругою вище 1000 В,

яка знаходиться під робочою напругою. Спосіб дозволяє здійснювати як періодичний оцінний розрахунок параметрів ізоляції, так і реалізувати безперервний контроль стану ізоляції.

За отриманими даними можуть бути також визначені:

- сміність однієї фази електричної мережі відносно землі

$$C = \frac{v}{2\pi f} = \frac{1}{6} \cdot \frac{g_d U_{\phi 0}}{\pi f U_0}; \quad (17)$$

- тангенс кута діелектричних втрат фазної ізоляції

$$\operatorname{tg} \delta = v g^{-1} = \frac{2U_{\phi 0} U_0}{U_{\phi}^2 - 2U_0^2}. \quad (18)$$

До основного недоліку запропонованого автором способу контролю параметрів ізоляції без зняття робочої напруги можна віднести те, що спосіб придатний для електричних мереж з симетричною (в нормальному режимі) ізоляцією фаз відносно землі. Дослідження показали, що при несиметрії ізоляції, яка перевищує 3 - 4 %, загальна похибка визначення параметрів ізоляції запропонованим способом перевищить 10 %.

Однією з основних вимог, що висуваються до методів і способів вимірювання або визначення технічних параметрів електричних мереж і установок, є точність.

При визначенні параметрів ізоляції в електричних мережах за наслідками вимірювань значень відповідних напруг з урахуванням величини, що вводиться, додаткової активної провідності між однією з фаз електричної мережі і землею, виникає необхідність в оцінці точності отриманих даних. Надалі вказані дані є підставою для обґрунтування практичних рекомендацій з методики вимірювання, що забезпечують необхідну точність, запропонованого способу визначення параметрів ізоляції, безпеки виконуваних робіт, а також забезпечення нормальної роботи електроприймачів при виробництві вимірювань.

В загальному випадку аналіз похибок кінцевого результату проводиться з застосуванням основних положень математичного аналізу, теорії помилок, теоретичних основ електротехніки [1]. Значення шуканої величини визначається виразом:

$$y = f(x_1, x_2, \dots, x_i), \quad (19)$$

де x_1, x_2, x_i - величини, визначальні y і що піддається прямим вимірюванням.

При цьому середньоквадратична похибка непрямого вимірювання визначатиметься згідно виразу в загальному вигляді:

$$\Delta y = \sqrt{\left(\frac{\partial y}{\partial x_1} \Delta x_1\right)^2 + \left(\frac{\partial y}{\partial x_2} \Delta x_2\right)^2 + \dots + \left(\frac{\partial y}{\partial x_i} \Delta x_i\right)^2}, \quad (20)$$

де $\frac{\partial y}{\partial x_1}, \frac{\partial y}{\partial x_2}, \frac{\partial y}{\partial x_i}$ - приватні похідні функції y ;

$\Delta x_1, \Delta x_2, \Delta x_i$ - абсолютні похибки прямих вимірювань x_1, x_2, x_i .

Відносна середньоквадратична похибка шуканої величини визначається за формулою

$$\Delta y_* = \Delta y \cdot y^{-1}. \quad (21)$$

За формулами (19), (20), (21) в загальному випадку визначаються відносні і абсолютні похибки шуканих величин, значення яких визначаються декількома величинами, що вимірюються, і похибка їх вимірювання.

В нашому випадку відносна середньоквадратична похибка способу при визначенні сумарної активної провідності ізоляції фаз електроустановки щодо землі виходячи з формули (9) визначається з виразу:

$$\Delta G = G^{-1} \cdot \sqrt{\left(\frac{\partial G}{\partial U_{\phi}} \Delta U_{\phi}\right)^2 + \left(\frac{\partial G}{\partial U_{\phi_0}} \Delta U_{\phi_0}\right)^2 + \left(\frac{\partial G}{\partial U_0} \Delta U_0\right)^2 + \left(\frac{\partial G}{\partial q_d} \Delta q_d\right)^2}, \quad (22)$$

де $\frac{\partial G}{\partial U_{\phi}}, \frac{\partial G}{\partial U_{\phi_0}}, \frac{\partial G}{\partial U_0}, \frac{\partial G}{\partial q_d}$ - приватні похідні функції.

Відносна середньоквадратична похибка запропонованого способу визначення сумарної провідності ізоляції щодо землі всієї електрично зв'язаної мережі, виходячи з формули (11), може бути представлена у вигляді

$$\Delta B = B^{-1} \cdot \sqrt{\left(\frac{\partial B}{\partial U_{\phi_0}} \Delta U_{\phi_0}\right)^2 + \left(\frac{\partial B}{\partial U_0} \Delta U_0\right)^2 + \left(\frac{\partial B}{\partial q_d} \Delta q_d\right)^2}, \quad (23)$$

де $\frac{\partial B}{\partial U_{\phi_0}}, \frac{\partial B}{\partial U_0}, \frac{\partial B}{\partial q_d}$ - приватні похідні функції

$B = f(U_{\phi_0}, U_0, q_d)$;

Відносна середньоквадратична похибка запропонованого способу визначення повної провідності ізоляції щодо землі електричної мережі виводиться з формули (16) і представлена у вигляді:

$$\Delta Y = Y^{-1} \cdot \sqrt{\left(\frac{\partial Y}{\partial U_{\phi}} \Delta U_{\phi}\right)^2 + \left(\frac{\partial Y}{\partial U_{\phi_0}} \Delta U_{\phi_0}\right)^2 + \left(\frac{\partial Y}{\partial U_0} \Delta U_0\right)^2 + \left(\frac{\partial Y}{\partial q_d} \Delta q_d\right)^2}, \quad (24)$$

де $\frac{\partial Y}{\partial U_{\phi}}, \frac{\partial Y}{\partial U_{\phi_0}}, \frac{\partial Y}{\partial U_0}, \frac{\partial Y}{\partial q_d}, \frac{\partial Y}{\partial U_{\phi}}, \frac{\partial Y}{\partial U_{\phi_0}}, \frac{\partial Y}{\partial U_0}, \frac{\partial Y}{\partial q_d}$ - приватні похідні функції $Y = f(U_{\phi}, U_{\phi_0}, U_0, q_d)$.

У формулах (22), (23) і (24) величини $\Delta U_{\phi}, \Delta U_{\phi_0}, \Delta U_0, \Delta q_d$, це абсолютні похибки прямих вимірювань величин, які визначаються наступними виразами:

$$\left. \begin{aligned} \Delta U_{\phi} &= U_{\phi} \Delta U_{\phi*}; \\ \Delta U_{\phi_0} &= U_{\phi_0} \Delta U_{\phi_0*}; \\ \Delta U_0 &= U_0 \Delta U_{0*}; \\ \Delta q_d &= q_d \Delta q_{d*} \end{aligned} \right\}. \quad (25)$$

Для визначення похибки вимірювальних приладів приймаємо, що

$$\Delta U_{\phi*} = \Delta U_{\phi_0*} = \Delta U_0 = \Delta U_*.$$

де ΔU_* - відносна похибка вимірювальних кіл напруг; $\Delta q_{d*} = \Delta R_*^{-1}$ - відносна похибка вимірювального приладу, що вимірює опір додаткової активної провідності, що вводиться.

Виконані дослідження з встановлення зміни величини випадкової відносно середньоквадратичної похибки параметрів ізоляції мережі, які визначаються, від значення тангенса кута діелектричних втрат, а також значення додаткової активної провідності, що вводиться, дозволили виділити межі значень додаткової активної провідності для забезпечення достатньої точності визначення параметрів ізоляції електричної мережі, з урахуванням забезпечення безпеки виробництва вимірювання відповідних напруг і виключення негативного впливу на надійність елементів системи електропостачання при виробництві робіт в електроустановках за визначенням параметрів ізоляції. По вимірюванню величини модуля напруги фази щодо землі при введенні між нею і землею активної додаткової провідності, при визначенні за виразами (9), (11) і (16) активної, ємнісної і повної провідностей ізоляції щодо землі електричної мережі встановлено, що мінімальна випадкова відносна середньоквадратична похибка відповідає умові $U_{\phi_0} = 0,5 U_{\phi}$.

За наслідками досліджень запропоновані наступні рекомендації при визначенні активної, ємнісної і

повної провідностей ізоляції електричної мережі щодо землі під робочою напругою:

- в діапазоні зміни, необхідно застосовувати значення додаткової активної провідності, що короткочасно підключається між однією з фаз електричної мережі і землею, в межах $q_{d*} = 1-2$

- при діапазоні зміни $\text{tg } \delta = 1,5-10,0$, необхідно застосовувати значення додаткової активної провідності, що короткочасно підключається між однією з фаз електричної мережі і землею, в межах $q_{d*} = 2-4$.

При застосуванні вимірювального трансформатора напруги НТМІ і вольтметрів з класами точності 0,5, випадкова відносна середньоквадратична погрішність визначення активної, ємнісної і повної провідності ізоляції щодо землі електричної мережі не перевищить 5 %, якщо діапазон зміни значення напруги фази щодо землі знаходиться в межах $U_{\phi_0} = (0,3-0,75) U_{\phi}$.

Слід зазначити, що вказана точність запропонованого способу визначення параметрів ізоляції мережі щодо землі без зняття робочої напруги відповідає практично абсолютно симетричній системі. При несиметрії системи до 3%, випадкова відносна середньоквадратична погрішність визначення активної, ємнісної і повної провідності ізоляції щодо землі електричної мережі буде знаходитися в межах 10%.

Висновки.

1. Дано теоретичне обґрунтування і розроблений спосіб непрямого визначення параметрів ізоляції електричної мережі відносно землі без зняття робочої напруги.

2. Визначення рівня повної провідності ізоляції і її складових в трифазній електричній мережі з ізолюваною нейтраллю напругою до і вище 1000 В пропонується здійснювати способом, заснованому на штучному отриманні величини напруги нульової послідовності шляхом короткочасного включення додаткової активної провідності в одну з фаз електроустановки.

3. Розроблений спосіб визначення провідності ізоляції мережі дозволяє визначити шукану величину з допустимою похибкою.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бессонов Л.А. Теоретические основы электротехники. Электрические цепи. – 10-е изд. М.: УИЦ "Гардарики", 2001. – 638 с.
2. Пивняк Г.Г., Шкрабец Ф.П. Несимметричные повреждения в электрических сетях карьеров: Справочное пособие. -М.: Недра, 1993. – 192 с.
3. Серов В.И., Щуцкий В.И., Ягудаев В.М. Методы и средства борьбы с замыканиями на землю в высоковольтных системах горных предприятий. -М.: Наука, 1985. -136 с.

Стаття надійшла 30.05.06 р.
Рекомендовано до друку д.т.н., проф
Бештою О.С.